

Disseny d'un programa d'aprenentatge de competències en l'ús i accés de la informació

Gemma Garcia i López¹, Marta Roca Lefler², Anna Rovira i Fernández³, Josep Vives i Gràcia⁴

Institució

¹Servei de Biblioteques i Documentació de la Universitat Politècnica de Catalunya, gemma.garcia@upc.es

²Biblioteca de l'Escola Universitària d'Enginyeria Tècnica Industrial de Barcelona (Universitat Politècnica de Catalunya), marta.roca@upc.es

³Servei de Biblioteques i Documentació de la Universitat Politècnica de Catalunya, anna.rovira@upc.es

⁴Biblioteca del Campus de Terrassa (Universitat Politècnica de Catalunya, josep.ferran.vives@upc.es)

Resum

La definició del nou espai europeu d'educació superior introdueix la possibilitat de replantejar quins seran els coneixements i habilitats que els estudiants universitaris hauran d'adquirir no només per convertir-se en bons professionals sinó també en persones capaces de formar-se al llarg de tota la vida. L'estudiant haurà d'aprendre a aprendre, capacitat per a la qual és necessari tenir una bona base en l'ús i accés a la informació.

Aquest nou marc educatiu es presenta com una excel·lent oportunitat per als bibliotecaris de col·laborar amb el personal docent per tal de capacitar els estudiants a "aprendre a aprendre", aprenent a usar la informació científica, tècnica i humanística: buscar, localitzar i gestionar la informació esdevindrà un repte important en una societat globalitzada que vol basar la seva economia en l'economia de la informació. La innovació, la qualitat i l'excel·lència que les universitats volen es basarà en bona part en la capacitat de transmetre aquestes noves habilitats "informatives".

En els plans d'estudis estatals no existeix de manera generalitzada una formació específica en l'ús de la informació especialitzada. D'altra banda, però, el món laboral demanda dels futurs professionals una bona base en l'ús de la informació i de la comunicació, aspecte del qual molt professors en són conscients de tal manera que, a través de les seves hores de classes, sovint es convida al personal bibliotecari a instruir els estudiants en l'ús de la informació i les fonts d'informació especialitzades.

Cal, però, desenvolupar una formació més reconeguda dins els plans d'estudis si es vol garantir que tots els universitaris adquireixin les habilitats informatives bàsiques per al seu desenvolupament acadèmic i professional. És en aquesta línia i amb l'horitzó de la Declaració de Bolonya que les biblioteques de la Universitat Politècnica de Catalunya han iniciat aquest curs unes activitats formatives reconegudes amb crèdits de lliure elecció que permeten començar a integrar l'ensenyament de l'ús de la informació en els programes lectius. Aquesta nova oferta formativa se suma a les activitats docents que des de les biblioteques de la UPC es venen fent des de fa temps.

En aquest treball es presenten els objectius, el programa docent i la metodologia utilitzada per desenvolupar les habilitats informatives dels estudiants politècnics i es descriuran els diferents tipus de formació que s'imparteix des de les biblioteques de la UPC.

Paraules clau: competències informacionals, biblioteques universitàries, alfabetització en informació, ús d'informació, Espai Europeu d'Educació Superior, Universitat Politècnica de Catalunya.

1. La necessitat d'aprendre l'ús i accés a la informació científica

1.1. Una nova formació per a la societat i economia de la informació

En aquests moments, les nostres universitats es troben immerses en l'adequació dels seus ensenyaments a allò que marca l'Espai Europeu d'Educació Superior (EEES). Aquest nou espai pretén l'harmonització de les titulacions que s'hi imparteixen i alhora, donar l'oportunitat a redefinir el concepte i l'objectiu mateix de l'ensenyament universitari. Què n'espera la societat europea de les seves universitats? Ben segur unes institucions capaces de liderar la recerca i la innovació que faci possible que la nostra societat pugui continuar el seu desenvolupament econòmic i social.

Autors com Drucker o Castells ens parlen de la necessitat d'encaminar-nos cap una societat de la informació i del coneixement, una societat on l'ús i la gestió de la informació assegurin la creació del nou coneixement i la prestació de serveis d'alt valor afegit, on la recerca i la innovació en tots els àmbits sigui el motor i la base del creixement.

Per a fer això realitat, des de la comunitat universitària ens podem preguntar si els ensenyaments que oferim als nostres estudiants garanteixen un coneixement sòlid sobre com usar la informació, com utilitzar-la i com comunicar-la. Dit d'una altra forma, cal assegurar-se que els nostres estudiants estan capacitats "informacionalment" amb el nivell que ens demana el nou entorn per tal d'esdevenir usuaris experts en informació i per tant futurs treballadors del coneixement.

L'any 2003, la US National Commission on Library and Information Science i el National Forum on Information Literacy, amb el suport de la UNESCO van aprovar l'anomenada *Declaració de Praga* on, entre d'altres punts, es feia esment a:

"L'Alfabetització Informacional engloba el coneixement de les pròpies necessitats d'informació i l'habilitat d'identificar, localitzar, avaluar, organitzar, crear, utilitzar i comunicar amb eficàcia la informació per tal de fer front als problemes o qüestions plantejats; és un prerrequisit per participar de forma eficaç a la Societat de la Informació i alhora és una part del dret humà bàsic a l'aprenentatge al llarg de la vida"

I s'instava als governs a:

" (...) desenvolupar programes potents de promoció a la ALFIN en tot el país com un pas necessari per a tancar la bretxa digital per mitjà de la creació d'una ciutadania alfabetitzada en informació, una societat civil eficaç i una força de treball competitiva."

Per esdevenir una societat competitiva és necessari que els treballadors formats a les universitats siguin capaços de crear valor afegit en els seus productes, liderin la recerca i puguin desenvolupar nous productes i serveis. Totes aquestes operacions requereixen una formació específica en l'accés i ús de la informació tecnocientífica, social o humanística. Sabem que el pes de les empreses que basen la seva activitat en l'ús i gestió de la informació està adquirint cada cop més pes en les economies occidentals

(indústries culturals, empreses de serveis, consultores, empreses tecnològiques, etc.). Segons un estudi de la Universitat Oberta de Catalunya (UOC 2001), l'Estat espanyol encara està molt per sota de la mitjana europea, dels Estats Units d'Amèrica i del Japó en la importància d'aquestes empreses relacionades amb la informació. Malgrat aquesta feblesa inicial, aquest sector ocupa ja un 27.3% de la població activa al nostre país i augmenta, a més a més el seu creixement per sobre de la resta de sectors econòmics tradicionals.

Les empreses que estan generant més expectatives de creixement són precisament les que dediquen part dels seus recursos a la investigació, una de les fases de la qual és el desenvolupament de tècniques de gestió d'intel·ligència competitiva, l'objectiu de la qual és tenir *"un proceso sistemático de búsqueda, selección, análisis y distribución de información sobre el entorno y sus principales actores, los poderes públicos, los competidores, los proveedores, o los clientes"*.

O com diu Maspons (200?) : *"la vigilància és l'esforç sistemàtic i organitzat per l'empresa d'observar, captar, analitzar, difondre i recuperar informació sobre els fets rellevants del seu entorn econòmic, tecnològic, social o comercial"*.

Un nou entorn econòmic i social requereix de noves competències; des del món laboral sovint se'ns demana que els nostres estudiants tinguin unes noves capacitacions professionals (Claver Cortes and Úbeda García 2003). Sembla oportú, doncs, plantejar la necessitat de formar en la gestió de la informació i del coneixement.

Sovint pressuposem habilitats informacionals als estudiants que no tenen, bàsicament perquè mai ningú els ho ha explicat. Una petita part d'aquests en són conscients d'aquesta mancança i donen importància a la seva adquisició, però malauradament, hi ha una gran part que no les posseeixen i que a la vegada no en són conscients.

1.2. Una oportunitat d'introducció de nous models d'aprenentatge

El canvi de model educatiu considera, també, la necessitat de canviar els mètodes d'ensenyament aplicats a la universitat. Si fins ara la classe magistral (reforçada amb les activitats pràctiques) era el mètode principal per impartir coneixements a la universitat, es presenta ara la necessitat d'incorporar altres formes d'aprenentatge com l'aprenentatge basat en problemes (PBL) o l'aprenentatge cooperatiu, més encara si tenim en compte l'entorn tecnològic que ens permet la utilització de les tecnologies informàtiques per dissenyar tutorials, presentacions didàctiques o simuladors. Aquest canvi és segurament més necessari amb les noves generacions d'estudiants, acostumats ja a viure immersos en un entorn digital. Certament, no en tindrem prou amb model que només es basi en l'assistència a classe i en la lectura dels apunts per captar el seu interès i millorar la seva motivació pels estudis.

Existeixen experiències exitoses amb els nous models pedagògics on els alumnes, tot i que reconeixen que treballen més, admeten aprendre més (Armengol and Vega 2004). Aquests "nous" models pedagògics, basats més en l'aprenentatge que no pas en l'ensenyament requereixen canvis tant en els continguts dels plans d'estudis, com en l'estructura dels serveis que ofereix la universitat actualment i una aposta decidida en l'ensenyament de les competències informacionals bàsiques.

2. Les competències informacionals a l'ensenyament superior

2.1. Definició de competència informacional

Abans de passar a donar una definició del que s'entén per competència informacional, traducció del terme anglès *information literacy*, cal esmentar algunes de les diferents expressions que es poden trobar citades a la literatura sobre el tema, fent referència, d'una manera o altra, al mateix concepte: cultura de la informació, habilitats informatives o informacionals, alfabetisme informacional, etc. Però que, tal com s'assenyala (Ortoll 2003), totes elles tenen en comú el fet de relacionar-se de manera efectiva amb el món de la informació.

Organismes i associacions d'arreu del món - Association of College and Research Library (ACRL 2002), American Association of School Libraries (AASL 1998), Council of Australian University Librarians (CAUL 2001), Standing Conference of National and University Libraries (SCONUL 1999) etc. - han treballat en la definició d'aquest concepte, així com en la identificació d'habilitats i aptituds que se'n generen.

A continuació es cita una d'aquestes definicions (ALA 1989)

“Competència informacional és el conjunt d'habilitats que l'individu requereix per a reconèixer quan hi ha una necessitat d'informació i tenir l'habilitat per a localitzar, avaluar i usar efectivament la informació necessària”.

La competència en habilitats d'accés i ús de la informació capacita als individus no només per utilitzar la informació i les tecnologies de la informació de forma eficaç i adaptar-se a continus canvis, sinó també per pensar de forma crítica. Una persona “competent”, utilitza la informació en la seva projecció crítica i en la resolució de problemes, així com posseeix facilitat per l'adaptació, capacitat d'innovació, curiositat intel·lectual i d'altres valors imprescindibles dins l'àmbit de la recerca i el món laboral. Com es recull a la Declaració de Praga (2003): *“és un prerrequisit per participar de forma eficaç a la Societat de la Informació i alhora és part dels drets bàsics de la humanitat per a un aprenentatge de per vida”*

Per tant, es pot dir que un individu “competent” en informació ha de saber:

- Reconèixer la necessitat d'informació
- Conèixer els diferents tipus de recursos i saber seleccionar els que millor s'ajustin a la necessitat d'informació reconeguda
- Construir estratègies de localització de la informació
- Localitzar i accedir a la informació
- Comparar i avaluar la informació obtinguda en diverses fonts
- Organitzar, aplicar i comunicar la informació a d'altres persones i de forma adequada a cada situació
- Sintetitzar i edificar a partir de la informació existent, contribuint a la creació de nou coneixement
- Usar la informació per al pensament crític i la resolució de conflictes

- Comprendre els problemes i qüestions cultural, econòmiques, legals i socials que envolten l'ús de la informació, i accedir i utilitzar la informació de forma respectuosa, ètica i legal
- Reconèixer l'alfabetització en informació com a prerrequisit per a l'aprenentatge al llarg de la vida

La sobreabundància d'informació - una informació que cada vegada més arriba sense filtrar - la dispersió de les fonts d'informació, els canvis del model educatiu en l'ensenyament superior (EEES), així com la creixent complexitat en l'ús i accés a aquestes fonts, constitueixen un marc en el que la competència en informació esdevé prerrequisit per a **l'aprenentatge continu al llarg de tota la vida** i comú a totes les disciplines.

La competència informacional també ha estat estudiada des del punt de vista pedagògic i com a conseqüència de l'escenari provocat pels canvis esmentats al punt anterior. La **pedagogia informacional** constitueix un nou enfocament en el que a partir del correcte ús, assimilació i processament de la informació, es facilita el procés d'ensenyament i aprenentatge. Com Picardo apunta (2002): "*la informació ha de ser punt de sortida i d'arribada en el procés d'ensenyament aprenentatge*"

Des d'aquest nou enfocament pedagògic, els veritables rendiments educatius per a respondre a les exigències d'aprendre per a tota la vida impliquen l'ús de la informació en tots les seves dimensions: accés, anàlisi, interpretació, avaluació, producció, etc."

2.2. L'ensenyament superior i la competència informacional

El desenvolupament d'individus capaços d'aprendre al llarg de tota la seva vida és l'objectiu principal de les institucions d'educació superior. Tal com afirmen l'ACRL-ALA en les seves normes sobre alfabetització en informació per a l'educació superior (ACRL 2002), les institucions educatives ofereixen la base per a un creixement continu al llarg de les seves carreres assegurant-se de que els individus arribin a pensar de forma crítica, i ajudant-los a construir un marc per a aprendre a aprendre.

Ningú pot quedar-se al marge – si volem evitar la fractura tecnològica – i per aquests motius la universitat ha d'oferir un ampli ventall d'activitats formatives (diferents horaris, durada, nivell...) per arribar a tota la comunitat universitària. L'estudi de Ray i Day de 1998 (SCONUL 1999) es destaca que resulta "*evident que un gran nombre d'estudiants (...) surten de la universitat sense les habilitats transferibles necessàries per afrontar una societat basada en la informació*".

La incorporació de la competència informacional per als estudiants, professors, bibliotecaris i membres de l'administració de la universitat esdevé l'única alternativa per a obtenir pensadors constructius, individus que s'autoqüestionin i trobin les seves pròpies respostes, que gestionin informació en el sentit més ampli, i que manipulin, accedeixin, analitzin, sintetitzin, reempaquetin i consumeixin informació per a crear un coneixement creatiu i comunicatiu (Ponjuan 2002)

Els canvis que s'han produït en els darrers anys ha donat lloc a que les sessions de formació en l'ús de la biblioteca i els seus recursos evolucionin cap a la integració actual de les habilitats en l'ús i accés a la informació. Aquesta evolució ha donat lloc a la necessitat de dissenyar un programa de formació en l'ús de la informació a la UPC.

3. El programa de formació en l'ús de la informació a la Universitat Politècnica de Catalunya

3.1 La formació d'usuaris a les biblioteques UPC

La formació d'usuaris ha estat des de fa temps uns dels aspectes prioritaris sobre els quals el Servei de Biblioteques de la UPC ha incidit més. Ja en el *Pla estratègic Escher (1993-1999)* s'introduïa la necessitat d'impulsar activitats formatives per a la comunitat universitària. En l'actual *Pla estratègic Paideia : 2000-2005 (UPC 2002)*, la formació d'usuaris ha esdevingut una de les línies d'actuació més importants, especialment ens els eixos de treball de les biblioteques UPC "Biblioteca i aprenentatge" i "Biblioteca i Recerca". Ara ja es disposa d'una oferta de formació molt variada adreçada al personal docent i investigador, al personal d'administració i serveis i als estudiants de primer, segon i tercer cicle de la UPC.

Aquesta formació d'usuaris ha anat evolucionant i unificant-se de manera que, actualment, les tretze biblioteques de la UPC ofereixen un nombre més o menys uniforme de sessions formatives cada vegada més orientades a desenvolupar les habilitats informacionals.

3.2. Les activitats formatives no reglades adreçades a la comunitat universitària

El primer contacte que tenen els estudiants de la universitat amb les biblioteques és a través de les anomenades "sessions d'acollida" en les quals se'ls explica el funcionament general de la biblioteca i els principals recursos que els poden ajudar a seguir amb èxit els seus estudis. Aquestes presentacions es realitzen a totes les biblioteques de forma unificada, tot i que difereixen les unes de les altres en quan a la durada de les exposicions i a l'obligatorietat d'assistència.

Actualment també s'ofereixen activitats formatives en l'accés i ús dels recursos d'informació especialitzats relacionats amb les temàtiques d'estudis d'assignatures de les escoles i facultats de la UPC. A petició dels professors de les assignatures, el bibliotecari dissenya i ofereix una formació concreta i adaptada als criteris i necessitats de l'assignatura. Aquestes col·laboracions, a més a més, s'enfoquen des d'un punt molt pràctic: a partir de problemes o estudis de casos plantejats pel professorat, els bibliotecaris presenten els recursos d'informació més adients i resolen els dubtes informacionals dels estudiants.

La biblioteca també organitza sessions de formació a les que els usuaris assisteixen forma voluntària i que en tenen necessitat. Es tracta d'accions formatives sobre recursos concrets d'informació (legislació i normativa), sobre l'ús de tots els recursos d'informació d'un àmbit polític (arquitectura, matemàtiques, etc.) o formacions en eines concretes (ús dels gestors de referències, etc.). A més dels estudiants interessats,

aquesta tipologia també està adreçada al personal docent, personal investigador o de recerca i al personal d'administració i serveis.

Finalment, cal fer esment de les "sessions de formació a mida": aquestes sessions es realitzen a petició explícita dels usuaris que sol·liciten a la biblioteca una sessió de formació que s'ajusti a les seves necessitats. A partir d'aquí el bibliotecari dissenya i imparteix la sessió.

Per tal de publicitar i donar a conèixer totes aquestes activitats formatives, cada any es publica una guia on apareix tota l'oferta formativa de les biblioteques UPC. A més a través de *Bibliotècnica*, -la biblioteca digital de la UPC-, també es fa difusió de les sessions (<http://bibliotecnica.upc.es/sesfor/>).

3.3 Les activitats formatives amb reconeixement de crèdits pels estudiants

A part d'aquesta tipologia de sessions d'informació mencionada en el punt anterior, la col·laboració amb el professorat ha fet possible que en algunes escoles s'imparteixin assignatures optatives o assignatures de lliure elecció on els bibliotecaris i el professorat treballen conjuntament en la seva realització i preparació. Com a exemple d'aquests casos tenim, el curs *Fonts i recursos per a la recerca* (4'5 crèdits) impartida a l'Escola Universitària Superior d'Enginyeria Industrial de Barcelona o *Recerca d'informació científica i tècnica tèxtil en el marc de les noves tecnologies de la informació* (4 crèdits), assignatura impartida al Campus de Terrassa, etc.

3.3.1 Les noves accions formatives del curs 2003-04

La implicació dels professors i dels equips directius era una peça clau per augmentar l'assistència i l'interès dels estudiants per les sessions formatives ofertes pel Servei de Biblioteques. En aquesta línia la Comissió de Docència de la universitat va veure clara proposta del Servei de Biblioteques i Documentació de desenvolupar les habilitats informacions dels estudiants i com a resultat va reconèixer tres tipologies diferents d'accions formatives amb crèdits de lliure elecció.

Així, durant el curs 2003-04 s'han realitzat les següents sessions, reconegudes acadèmicament per totes les escoles i facultats de la UPC i facilitant que els alumnes es puguin pogut matricular en qualsevol biblioteca. Les accions formatives són:

- *Com trobar la informació que necessites: la clau de l'èxit per als teus estudis* de 20 hores lectives i amb reconeixement d'1 crèdit.
- *Els recursos d'informació i documentació politècnics: accés, ús i gestió* de 30 hores lectives i amb reconeixement d'1'5 crèdits.
- *Com trobar i gestionar informació tècnica: la clau de l'èxit per a l'elaboració del Projecte/Treball Final de Carrera* de 30 hores lectives i amb reconeixement d'1'5 crèdits.

3.3.2. Desenvolupament i preparació de les activitats amb reconeixement de crèdits

Un cop aprovada la proposta per la Comissió de Docència de la universitat, les biblioteques van treballar en equip per decidir aspectes generals dels cursos de formació: la distribució i durada dels continguts, el nombre d'assistents màxim i mínim, els canals de difusió, el sistema d'inscripcions, les eines de suport amb les que es treballaria així com altres aspectes logístics.

La difusió es va centralitzar i unificar a través de cartells, punts de llibre, informació a la pàgina web del Servei de Biblioteques i depenent de les escoles es van fer publicacions a les llistes de distribució dels alumnes i altres membres de la universitat.

Els bibliotecaris encarregats de dur a terme els cursos han rebut formació per part de l'Institut de Ciències de l'Educació (ICE) de la UPC en l'aplicació de diferents models pedagògics per tal d'aconseguir motivar els estudiants, obtenir una bona retroalimentació, consolidar els coneixements adquirits, etc. En totes les activitats formatives s'ha donat especial importància a la incorporació de diferents tècniques d'aprenentatge col·laboratiu i gràcies a elles, es pot dir que s'ha aconseguit assolir la majoria dels objectius per a cada assignatura.

Com a eines de suport per la impartició de les assignatures, el Servei de Biblioteques va habilitar un dipòsit digital de materials per a cada curs a la interfície anomenada *Bústia del professor* (<http://biblioteca.upc.es/bustia/>). Aquest dipòsit digital permet al professorat penjar els apunts i altres materials de les seves assignatures via web. També es va utilitzar el Campus digital de la UPC disponible a través de la plataforma ATENEA com a eina interactiva de comunicació entre el bibliotecari formador i els estudiants.

L'avaluació de les activitats ha consistit en exercicis i pràctiques durant el curs i treballs finals. Per tal d'avaluar el seu aprenentatge el primer i l'últim dia de curs s'ha passat un qüestionari sobre habilitats en l'ús i accés de la informació a través del qual s'ha pogut constatar l'evolució dels assistents.

Les sessions formatives s'han anat desenvolupant en funció de les possibilitats de cada biblioteca i el resultat ha estat bo. Hi ha aspectes a millorar, com per exemple les inscripcions via web o la homogeneïtat de materials preparats per persones diferents però en global les activitats es valoren molt positivament.

De cara a l'any vinent es fusionaran dues de les sessions (*Com trobar la informació que necessites: la clau de l'èxit per als teus* i *Els recursos d'informació i documentació politècnics: accés, ús i gestió*) en una. D'aquesta manera, es pretén evitar la repetició de certs temes i afavorir l'aprenentatge evolutiu ja que es recomanarà a l'alumne que segueixi un itinerari (primer l'activitat formativa més general i després l'enfocada al seu treball final de carrera). La tendència a la homogeneïtat entre les biblioteques serà la línia a seguir. També es vol incidir en l'avaluació dels assistents, a través d'un seguiment molt més estret del seu aprenentatge i oferint una major tutorització.

3.4 Reptes de futur

Cal destacar la importància de la implicació dels equips directius i professors en les sessions de formació per aconseguir augmentar-ne l'interès, el coneixement i òbviament l'assistència. Trobar noves vies de col·laboració serà un dels aspectes sobre els quals caldrà incidir; caldrà establir aliances amb altres persones, unitats i serveis de la universitat de la següent manera:

- Aprofitant la remodelació dels plans docents (EEES) col·laborant amb el professorat en l'elaboració de les assignatures
- Participant amb l'ICE quan elabori cursos per professors per tal de potenciar la utilització de la biblioteca digital com a recurs a explotar dins les assignatures.
- Col·laborant amb l'Oficina de formació i accés per a impartir cursos adreçats al personal d'administració i serveis.
- Col·laborant amb el *Programa Innova* de la UPC en la realització dels cursos metodològics dels programa de doctorat i col·laboració amb empreses.

Un altre aspecte que tampoc cal deixar de banda és que cal anar adaptant l'oferta formativa que ofereixen les biblioteques UPC als nous entorns d'ensenyament i aprenentatge al llarg de la vida emmarcats dins la declaració de Bolonya. Com que cada vegada apareixen més estudis no presencials o semipresencials, és lògic pensar que calgui trobar la manera de fer evolucionar l'oferta tradicional a aquest nou sistema d'ensenyament.

Una de les vies d'acció es dona a través de la creació de programes d'aprenentatge a distància. Actualment a les biblioteques de la UPC ja s'han començat a adaptar tutorials elaborats per altres universitats (per exemple el Tutorial Information Literacy de la Universitat de Texas¹ -d'ús lliure-) o a crear-ne de propis, com és el cas de FIBU². FIBU és un tutorial per desenvolupar les habilitats necessàries per usar el catàleg de la biblioteca o altres bases de dades d'informació bibliogràfica).

Una de les línies de futur del grup és elaborar un curs tutoritzat en línia per un bibliotecari partint d'experiències documentades (Utah³, IntoInfo).

¹ <http://biblioteca.upc.es/tilt/>

² <http://biblioteca.upc.es/catalog/catalan.html> --> "Tutorial"

³ http://www.utah.edu/libraries_computing/index.html

4. El paper de la biblioteca com a agent actiu de formació a la universitat

4.1. El CRAI : un nou model de biblioteca universitària

Els canvis que s'estan produint en la docència i en la recerca universitària provoquen que la biblioteca acadèmica també estigui replantejant-se la seva funció: la biblioteca clàssica evoluciona cap a un nou concepte de biblioteca que ja s'entén i s'anomena Centre de Recursos per a l'Aprenentatge i la Investigació (CRAI). Però no es tracta tant d'un canvi de nom com d'un canvi de concepte. Que té el CRAI que no té la biblioteca universitària tal i com s'ha conegut fins ara?

Centrant-nos en l'àmbit de l'aprenentatge dels futurs titulats, el CRAI vol ser un lloc dinamitzador d'aquest procés, -per tant un lloc on s'ajudi a l'estudiant a aprendre- i un espai on s'ofereixi una gran diversitat de serveis, -d'informació, de documentació o altres-, tots facilitadors de la vida acadèmica.

Molts d'aquests serveis ja es presten a la universitat, però es troben dispersos per les escoles i els campus cosa que en dificulta el seu ús: uns exemples concrets poden ser els serveis d'informació, els laboratoris d'idiomes, les àrees multimèdia i d'aprenentatge en xarxa, les àrees TIC, les sales per a treball tant individual com en grup o la Factoria de Recursos Docents per a l'elaboració de materials docents.

Dit d'una altra forma, la biblioteca vol ser un lloc d'aprenentatge actiu, ja sigui facilitant al màxim l'accés als recursos però també organitzant cursos presencials o semipresencials de gestió i utilització de la informació.

Algunes prestigioses universitats europees (Sheffield Hallam University, la University of Bath) ja han començat a transformar les seves biblioteques en CRAI.

Els principals objectius del CRAI són (Gómez 2004):

- Oferir un equipament singular i únic, pensat per estimular l'aprenentatge, la sociabilitat, l'estudi i la cultura, fent ús d'un espai central en el campus que integri activitats curriculars (aules-classe) i extracurriculars (estudi de llengües).
- Oferir una gran diversitat de serveis generals estàndards però també de serveis adaptats, personalitzats segons les necessitats dels usuaris, tant a temps complet com parcial.
- Permetre als estudiants una experiència d'aprenentatge total mitjançant la interacció de la informació, les persones i la tecnologia, facilitant el treball individual però també en grup.
- Possibilitar l'accés a tota la informació i documentació mitjançant la biblioteca digital però també els campus virtuals.

A la UPC, amb la posada en marxa d'aquest model de biblioteca es vol assolir una major qualitat i aprofitament dels recursos i serveis universitaris que donen suport a l'aprenentatge, promovent estratègies conjuntes amb altres unitats i serveis de la universitat que facilitin la integració de les TIC, l'impuls de la innovació docent i l'aprenentatge dels estudiants.

4.2 El paper del bibliotecari com a formador

Com en molts altres àmbits professionals, la tasca formadora del bibliotecari, és fruit de l'evolució del seu lloc de treball, - la biblioteca -, i del producte que gestiona, - la documentació -. El bibliotecari ha passat de donar prestar serveis d'informació als usuaris que es desplaçaven a la biblioteca a consultar les col·leccions a oferir una gran quantitat de recursos i serveis en línia creant el que s'anomena la biblioteca digital. Què ha provocat aquest canvi? L'explicació és ben senzilla: les noves tecnologies de la informació han possibilitat que la informació estigui disponible per l'usuari de forma electrònica i accessible des de fora de l'espai biblioteca: actualment, des de qualsevol ordinador connectat a la xarxa de la Universitat, el professor o l'estudiant pot fer ús d'un percentatge molt alt dels recursos adquirits per la biblioteca.

Actualment ja es compren molts documents (especialment revistes) en suport electrònic. A tot això, cal afegir que de tota la informació disponible de forma gratuïta a la xarxa i que pot ser d'interès per a la comunitat, el bibliotecari la selecciona i la incorpora en la biblioteca digital.

Però per l'usuari no és senzill conèixer tot el que conté la biblioteca digital i utilitzar tot aquest veritable arsenal d'informació. Aquest és l'origen de la tasca formadora de la biblioteca que tant s'ha desenvolupat aquests darrers anys.

Així, el que fins ara s'anomenava bibliotecari referencista (aquell bibliotecari dedicat a atendre els usuaris per a cobrir les seves demandes d'informació) ha vist evolucionar el seu rol, dedicant una part molt important del seu temps a fer formació a tots els usuaris per a convertir-los en consumidors autosuficients d'informació.

Impartint tot el ventall d'accions formatives a la comunitat universitària ja esmentades en l'apartat anterior, els bibliotecaris de la UPC es proposen assolir els tres objectius clau:

- **formar als usuaris finals** per a convertir-les en persones capaces de gestionar i aprofitar la informació que tenen a l'abast, d'una forma autosuficient (sense la necessitat de cap intermediari, com per exemple els bibliotecaris). Aquests són els estudiants, tot el personal acadèmic que desenvolupa tasques d'investigació i el personal d'administració i serveis quan porta a terme tasques de gestió (cerca de legislació, etc.).
- **formar als formadors universitaris**; aquests són per definició els professors en totes les seves tasques docents. Impartir formació a aquests no és una tasca fàcil: es tracta d'un col·lectiu més avesat a formar que no pas a ser format. Però és també una formació estratègica: ben segur que el professorat format en habilitats informacionals, incidirà molt positivament en els estudiants en la necessitat de que aquests també desenvolupin les mateixes habilitats.
- **desenvolupar eines d'autoaprenentatge** per a que els usuaris es formi a ells mateixos. Efectivament, la tasca formadora dels bibliotecaris no se centra exclusivament en l'espai aula sinó que també dediquen part del seu temps a elaborar petites guies didàctiques que donaran les orientacions bàsiques per a usar un servei i sobretot, recursos d'informació (*Fulls Access*), els manuals d'ús i els tutorials disponibles a través de la biblioteca digital de la UPC: *Bibliotècnica* ([http:// bibliotecnica.upc.es](http://bibliotecnica.upc.es)). Les tecnologies de la informació i la

comunicació ens ofereixen cada vegada més oportunitats per dissenyar i elaborar material pedagògic. Les estadístiques d'ús mostren que la formació virtual està adquirint cada vegada més protagonisme i per aquest motiu, un equip de bibliotecaris es dedica a l'actualitat en el seu desenvolupament.

Mentre que els bibliotecaris són plenament conscients de la necessitat d'implicar el professorat en totes aquestes activitats formatives, es dona el cas que no sempre el professorat té del tot clar els avantatges que li reportarà a ell i als seus alumnes aquesta col·laboració amb el personal bibliotecari.

I és que el reconeixement de la funció formadora del personal bibliotecari és encara una assignatura pendent en el nostre context. El personal docent i d'investigació reconeix el grau professional de formar als estudiants en competències informacionals, però es necessari legitimar el seu rol de professor per part de l'administració tal i com ja s'està fent algunes universitats europees i americanes. Només d'aquesta manera es poden dissenyar programes docents impartits conjuntament per professors i bibliotecaris, i només d'aquesta manera es poden considerar seriosament la inserció d'aquest tipus d'assignatures en el programa reglats dels plans d'estudi.

4.2 El bibliotecari temàtic

Tots els bibliotecaris formadors de les biblioteques són també bibliotecaris temàtics o **especialistes** en alguna de les especialitzacions d'estudi o recerca de la UPC. Les funcions d'aquests són les següents: seleccionar i organitzar la part de la biblioteca digital que presenta els recursos i serveis del seu àmbit d'especialització (arquitectura, enginyeria civil, informàtica, etc), fer formació als usuaris, estudiants, professors i investigadors d'aquesta disciplina i fer cerques d'informació sobre aquestes disciplines. Aquests bibliotecaris ja han rebut una formació bàsica que els permet tractar en profunditat la documentació que té la biblioteca sobre la seva disciplina i organitzar la biblioteca digital d'aquesta temàtica..

Bibliotècnica per matèries és el resultat del tractament que fan els bibliotecaris temàtics de tota la informació comprada o seleccionada per les biblioteques: és un apartat de la Biblioteca digital on es presenten els principals recursos d'informació disponibles (revistes, llibres digitals, bases de dades especialitzades, recursos web, sessions de formació, etc.) agrupats a partir de les diferents àrees o subàrees de docència i recerca.

4.3 La col·laboració professor-bibliotecari com a eina bàsica

Com és ben sabut, el nou escenari europeu universitari promourà cada vegada més l'aprenentatge centrat en la recerca i en la comunicació dels coneixements adquirits. L'estudiant aprendrà i es formarà essencialment a partir de la resolució de problemes plantejats pel professor i elaborarà projectes similars als que es trobin en la seva futura vida professional. Serà en aquest nou entorn en que la col·laboració professor-bibliotecari esdevindrà ja imprescindible: el professor plantejarà el/s problema/es, i els estudiants faran ús dels seus coneixements, de les seves habilitats i dels recursos d'informació per a resoldre'ls superant així les assignatures. A més d'un espai per al treball individual o en grup i d'uns recursos d'informació, les biblioteques

proporcionaran als estudiants les habilitats informacionals necessàries per a l'elaboració del treball mitjançant les accions formatives explicades.

No es pot obviar que alguns autors (Owusu-Ansah 2004). argumenten una clara separació de funcions en l'aprenentatge de competència informacional; es basen en el fet que mentre els bibliotecaris han de formar en habilitats genèriques, és el professor qui ha d'ensenyar les habilitats específiques al seu camp temàtic. Altres completen aquesta idea manifestant que aquesta competència ha de ser impartida cooperativament entre bibliotecaris i docents (Bruce 1997).

El desenvolupament de la formació bibliogràfica orientada envers una disciplina concreta ofereix noves oportunitats a l'estudiant, reforçant habilitats que prèviament pugui haver adquirit i aplicant aquestes habilitats contínuament i repetida a llarg de la seva praxis professional.

La formació que ofereix el bibliotecari ha d'estar contextualitzada i relacionada amb els treballs proposats pel professor. No té sentit impartir una formació en habilitats informacionals genèrica i sense incidir en les necessitats d'informació concretes de l'estudiant. Seran els professor i els bibliotecaris temàtics els que, conjuntament, aconseguixin l'objectiu de formar en tots els recursos a l'abast i per a una especialitat.

5. Conclusions

Les universitat europees tenen davant seu el repte d'harmonitzar i millorar els estudis que actualment imparteixen. L'objectiu del marc de l'Espai Europeu d'Educació Superior no és només aconseguir l'homologació de les diferents titulacions arreu d'Europa sinó també oferir una formació que capacitat els futurs professionals que s'hi formen per aconseguir els objectius d'innovació, recerca i competitivitat que la societat ens reclama.

L'entorn en el qual es duu a terme la formació universitària ha canviat: es requereixen noves competències, introducció de formes alternatives d'aprenentatge, etc. En aquest marc, moltes biblioteques universitàries ha engegat programes de formació que tenen per objectiu ensenyar a desenvolupar les competències informacionals necessàries per a un bon accés i ús a les fonts d'informació.

La gestió de la informació és actualment una eina bàsica i indispensable en qualsevol camp del saber, la indústria i en general de qualsevol activitat. Aquestes habilitats que permeten localitzar, accedir, gestionar i comunicar la informació, fan més fàcil la implantació en les organitzacions de tècniques o processos d'innovació tecnològica, intel·ligència competitiva, prospecció, formació continuada, etc., capacitats i valors molt demandats actualment als professionals.

Les biblioteques de la UPC, conscients de la necessitat de formar en alumnes en aquestes habilitats, aposta per diverses solucions de formació: organització de cursos especialitzats, col·laboració amb el professorat en assignatures de recerca d'informació; realització de mòduls dins d'assignatures a petició del professorat, etc. Aquestes són les eines que actualment tenim i que l'actual marc universitari permet desenvolupar.

Es necessari, però, "informativitzar" tots els estudis que actualment s'imparteixen a la universitat introduint assignatures de caràcter obligatori en els programes d'estudis per tal d'assegurar que tots els estudiants reben una formació mínima en l'ús de la informació. Aquesta formació obligatòria (que realitzarien conjuntament personal acadèmic i bibliotecaris-formadors) aportaria els estudiants les capacitats necessàries per assolir els reptes de la societat de la informació i permetrà posar les bases de cara al nou entorn social, econòmic i tecnològic on ens movem.

6. Bibliografia

- AASL. 1998. *The nine information literacy standards for student learning*.
http://www.ala.org/aasITemplate.cfm?Section=Information_Power&Template=/ContentManagement/ContentDisplay.cfm&ContentID=19937.
- ACRL. 2002. *Normas sobre aptitudes para el acceso y uso de la información en la enseñanza superior*.
<http://www.ala.org/ala/acrl/acrlstandards/informationliteracycompetencystandards.htm>.
- ALA. 1989. *Presidential committee on information literacy. Final report*.
Chicago: American library association.
<http://www.ala.org/ala/acrl/acrlpubs/whitepapers/presidential.htm>.
- Armengol, Jesús and Fidel Vega. 2004. *Avaluació dels ects: Com ha de ser? In Jornada de reflexió i debat sobre el model docent de la UPC en l'Espai Europeu d'Educació Superior*. Universitat Politècnica de Catalunya.
- Bruce, Christie. 1997. *Seves faces of informacions literacy*. Adelaide, Australia: Auslib Press.
- CAUL. 2001. *Information literacy standards*.<http://www.caul.edu.au/caul-doc/InfoLitStandards2001.doc>.
- Claver Cortes, Enrique and Mercedes Úbeda García. 2003. *Formació, recursos humans i resultats empresarials*. In *L'empresa en la societat del coneixement*, ed. José Manuel Alonso Martínez:89-117. Lleida: Edicions de la Universitat de Lleida.
- Gómez, Roser [et al.]. 2004. *El centre de recursos per a l'aprenentatge i investigació (crai) : Cap a un nou model de biblioteca universitària a la upc*. In *Jornada de reflexió i debat sobre el model docent de la UPC en l'Espai Europeu d'Educació Superior*, ed. Universitat Politècnica de Catalunya. Barcelona.
- Maspons, Ramon. 200?. *Vigilància tecnològica*. Programa Innova (UPC).
http://pinnova.upc.es/Innova/Media/Moduls/vigilanciaTecnologica_1.
- Ortoll, Eva. 2003. *Gestió del coneixement i competència informacional al lloc de treball*. Fundació UOC.<http://www.uoc.edu/dt/20345/index.html>.
- Owusu-Ansah, Edward K. 2004. *Information literacy and higher education: Placing the academic library in the centre of a comprehensive solution*. *The Journal of Academic Librarianship* 19, no. 3/4: 179-188.
- Picardo, O. 2002. *Pedagogía informacional: Enseñar a aprender en la era del conocimiento*.<http://www.uoc.edu/web/esp/art/uoc/opicardo0602/opicardo0602.html>.
- Ponjuan, Gloria. 2002. *Papel de la colaboración entre líderes de varios sectores para la creación de una cultura informacional*.
<http://www.nclis.gov/libinter/infolitconf&meet/papers/ponjuan-espanol-fullpaper.pdf>.
- SCONUL. 1999. *Information skills in higer education: A sconul position paper*.
<http://www.sconul.ac.uk/publications/99104ev1.doc>.
- UOC. 2001. *España presenta un desarrollo de la economía del conocimiento inferior al de los grandes países de la unión europea*. Accessed 20/05/2004
2004. Nota de premsa. <http://www.uoc.edu/web/esp/noticies/infojobs.html>.
- UPC, Servei de Biblioteques de la. 2002. *Programa paidea : 2000-2005*. Accessed 20/05/04 2004. http://bibliotecnica.upc.es/Pla_estrategic/Paideia.pdf.
- US, National Comission on Library and Information Science and National Forum on Information Literacy. 2003. *Declaració de praga*.
<http://www.cobdc.org/grups/alfincat/declaraciopraga.html>.
- Virkus, S. 2003. *Information literacy in europe : A literature review*. *Information Research* 8, no. 4.